

Nationella minoriteter i förskola och skola

I den här skriften ges kort information om nationella minoriteter och deras rättigheter i förskolan och skolan. Huvudmännens information till skola, föräldrar och elever är en förutsättning för att rättigheterna ska kunna nyttjas. Syftet med denna skrift är att skolans huvudman ska få kännedom om vad som gäller och därmed förbättra sina förutsättningar att informera förskolor, skolor och föräldrar.

SVERIGES MINORITETSPOLITIK syftar till att stärka de nationella minoriteternas rättigheter och ge stöd till minoritetsspråken så de hålls levande. Förskolor och skolor har ett särskilt ansvar för att främja de nationella minoritetsspråken. Förskolor och skolor ska även stödja barns utveckling av sin kulturella identitet och användning av det egna nationella minoritetsspråket. De nationella minoriteterna är urfolket samer, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar. De språk som erkänts som nationella minoritetsspråk i Sverige är samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch. Tre av dessa språk, nämligen samiska, finska och meänkieli har starka geografiska kopplingar varför dessa språk även omfattas av särskilda regionala åtgärder. Varje person avgör om hon eller han tillhör någon eller några av de nationella minoriteterna.

Alla elever ska ha kunskaper om de nationella minoriteternas kultur, språk, religion och historia

Sveriges nationella minoriteter är grupper som har historiska eller långvariga band till Sverige. Skolan ansvarar för att varje elev efter genomgången grundskola, grundsärskola, sameskola eller specialskola har fått kunskaper om de nationella minoriteternas kultur, språk, religion och historia. Detta uppdrag finns angivet i de övergripande målen och riktlinjerna till läroplanerna. Rektorn har ett särskilt ansvar för att skolpersonalen får kännedom om internationella överenskommelser bl.a. den europeiska konventionen om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdel- och minoritetsspråk som Sverige har förbundit sig att beakta i utbildningen. I ämnen som svenska, samhällskunskap och historia ska alla elever lära sig mer om de nationella minoriteterna.

Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet – övergripande mål och riktlinjer (Lgr11)

– Skolan ska ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola har fått kunskaper om de nationella minoriteternas (judar, romer, urfolket samerna, sverigefinnar och tornedalingar) kultur, språk, religion och historia.
– Rektor har ansvaret för skolans resultat och har, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att skolpersonalen får kännedom om de internationella överenskommelser som Sverige har förbundit sig att beakta i utbildningen.

Kursplan i ämnet Historia åk 7–9 – centralt innehåll

– Historiska perspektiv på urfolket samernas och de övriga nationella minoriteternas situation i Sverige.

Kursplan i ämnet Samhällskunskap år 4–6 – centralt innehåll

– Urfolket samerna och övriga nationella minoriteter i Sverige, de nationella minoriteternas rättigheter.

Kursplan i ämnet Samhällskunskap åk 7–9 – centralt innehåll

– De nationella minoriteterna och samernas ställning som urfolk i Sverige samt vad deras särställning och rättigheter innebär.

Kursplan i ämnet Svenska åk 4–6 – centralt innehåll

– Språkbruk i Sverige och Norden, några varianter av regionala skillnader i talad svenska, några kännetecknande ord och begrepp i de nordiska språken samt skillnader och likheter mellan dem. Vilka de nationella minoritetsspråken är.

Kursplan i ämnet Svenska år 7–9 – centralt innehåll

– Språkbruk genom tiderna, de nationella minoritetsspråken i Sverige och deras ställning i samhället.

Språket är betydelsefullt

En viktig del av minoritetspolitikerna är att ge stöd till minoritetsspråken så de hålls levande. Språket är inte bara betydelsefullt som medel för utbyte av information utan är även en del i identitetsskapandet. Språket är också bärare

av erfarenhet, kunskap, tradition och kultur. Det ger tillgång till litteratur och andra kulturalster och utgör därmed en viktig del av vårt kulturarv.

Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk

Lag (2009:600) Språklagen

Modersmål i förskola och förskoleklass

I läroplanen för förskolan sägs att medvetenhet om det egna kulturarvet och delaktighet i andras kultur ska bidra till att barnen utvecklar sin förmåga att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Barn som tillhör de nationella minoriteterna kan i förskolan få stöd i att utveckla en flerkulturell tillhörighet. Förskolan och förskoleklassen ska också medverka till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att både utveckla det svenska språket och sitt modersmål.

Skollag (2010:800)

Förskolan och förskoleklassen ska medverka till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål.

Läroplanen för förskolan (Lpfö 98, reviderad 2010)

Förskolan kan bidra till att barn som tillhör de nationella minoriteterna och barn med utländsk bakgrund får stöd i att utveckla en flerkulturell tillhörighet.

Vissa kommuner ska ge föräldrar möjlighet att placera sina barn i förskoleverksamhet där hela eller del av verksamheten bedrivs på samiska respektive finska och meänkieli. Dessa kommuner är för *samiska* Arjeplog, Arvidsjaur, Berg, Gällivare, Härjedalen, Jokkmokk, Kiruna, Krokom Lycksele, Malå, Sorsele, Storuman,

Strömsund, Umeå, Vilhelmina, Åre, Älvdalen och Östersund kommun. För *finska* Botkyrka, Borås, Eskilstuna, Gällivare, Göteborg, Hallstahammar, Haninge, Haparanda, Hofors, Huddinge, Häbo, Kalix, Kiruna, Köping, Pajala, Sigtuna, Skinnskatteberg, Solna, Stockholm, Sundbyberg, Surahammar, Södertälje, Tierp, Umeå, Upplands Väsby, Upplands Bro, Uppsala, Västerås, Älvkarleby, Österåker, Östhammar, Övertorneå kommun. För *meänkieli* gäller det kommunerna Gällivare, Haparanda, Kalix, Kiruna, Pajala, Övertorneå.

Rätten till modersmålsundervisning – utökade möjligheter för nationella minoriteter

I grundskolan har en elev rätt till undervisning i modersmål om en eller båda vårdnadshavare har annat språk än svenska som modersmål och om språket utgör dagligt umgängesspråk för eleven. För en elev som tillhör någon av de nationella minoriteterna ska modersmålsundervisning erbjudas även om språket inte är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet. Eleven ska dock ha grundläggande kunskaper i språket för att vara berättigad till undervisning i ämnet modersmål. Rektorn ska utreda elevens kunskaper i språket om det råder osäkerhet.

En huvudman är skyldig att anordna modersmålsundervisning i ett språk om det finns en lämplig lärare. Lärarens lämplighet avgörs av rektor. Vidare ska minst fem elever i kommunen eller hos den fristående huvudmannen önska undervisning i språket. När det gäller samiska, finska, meänkieli, romani chib eller jiddish är huvudmannen skyldig att anordna modersmålsundervisning även om antalet elever är mindre än fem. Modersmålsundervisning kan anordnas som språkval, elevens val, skolans val eller utanför timplanebunden tid. Modersmålsundervisning

får inte omfatta mer än ett språk för en elev. En romsk elev som kommer från utlandet kan dock få modersmålsundervisning i två språk om det finns särskilda skäl. Modersmålsundervisning utanför timplanebunden tid kan begränsas till högst sju läsår om inte eleven har ett särskilt behov av sådan undervisning. Begränsningen gäller inte modersmålsundervisningen i samiska, finska, meänkieli, romani chib, jiddish eller ett nordiskt språk. Vid modersmålsundervisning i samiska ska den kursplan som gäller för ämnet samiska i sameskolan användas.

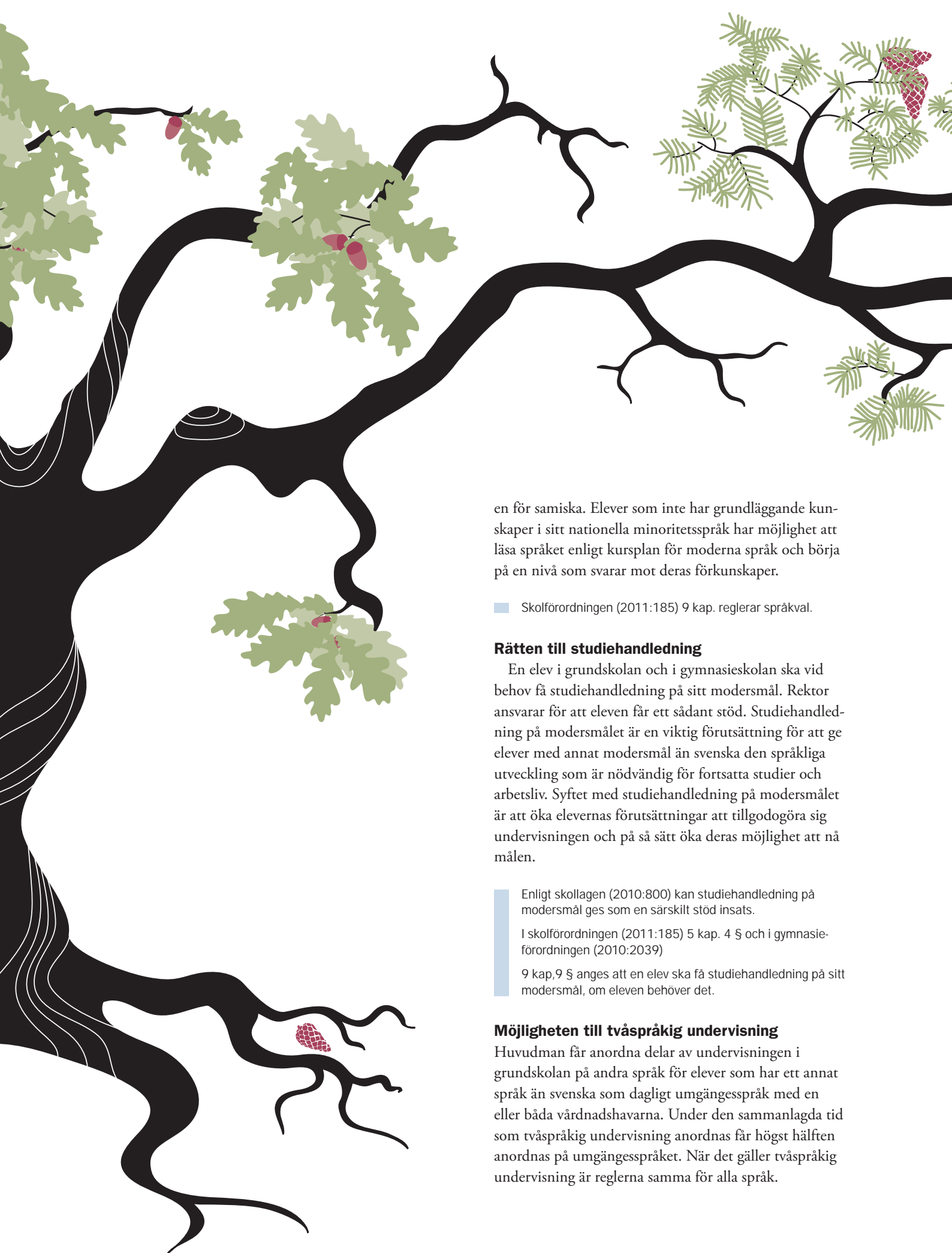
Skollagen (2010:800) reglerar modersmålsundervisning i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan. Skolförordningen (2011:185) kompletterar i 5 kap. 7–13 §§, skollagens villkor för modersmålsundervisningen.

I gymnasieskolan är reglerna och undantagen som gäller modersmålsundervisning i de nationella minoritetsspråken desamma som i grundskolan förutom att det för en gymnasieelev krävs goda kunskaper i modersmålet för att vara berättigad till undervisning. I gymnasieskolan kan modersmålsundervisning anordnas som individuellt val, utökat program eller som ersättning för andra språk, dock ej för svenska och engelska.

I skollagen (2010:800) 15 kap. 19 § och 18 kap. 14 § finns grundläggande bestämmelser om huvudmannens skyldighet att erbjuda modersmålsundervisning för elever i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan. De villkor som anges i skollagen kompletteras i gymnasieförordningen (2010:2039) 15–21 §§.

Nationellt minoritetsspråk som språkval

När det gäller språkundervisning finns en kursplan för ämnet modersmål, en kursplan för moderna språk samt

en för samiska. Elever som inte har grundläggande kunskaper i sitt nationella minoritetsspråk har möjlighet att läsa språket enligt kursplan för moderna språk och börja på en nivå som svarar mot deras förkunskaper.

■ Skolförordningen (2011:185) 9 kap. reglerar språkval.

Rätten till studiehandledning

En elev i grundskolan och i gymnasieskolan ska vid behov få studiehandledning på sitt modersmål. Rektor ansvarar för att eleven får ett sådant stöd. Studiehandledning på modersmålet är en viktig förutsättning för att ge elever med annat modersmål än svenska den språkliga utveckling som är nödvändig för fortsatta studier och arbetsliv. Syftet med studiehandledning på modersmålet är att öka elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen och på så sätt öka deras möjlighet att nå målen.

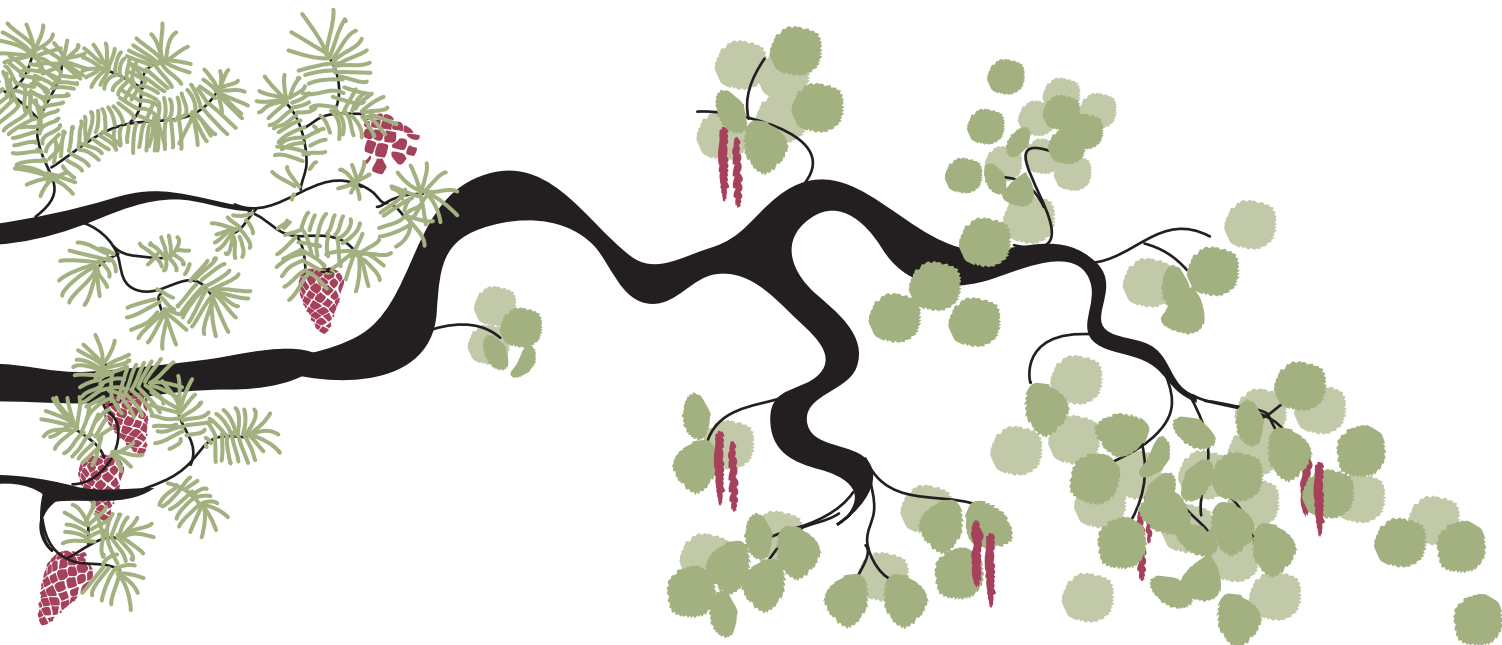
■ Enligt skollagen (2010:800) kan studiehandledning på modersmål ges som en särskilt stöd insats.

I skolförordningen (2011:185) 5 kap. 4 § och i gymnasieförordningen (2010:2039)

9 kap.9 § anges att en elev ska få studiehandledning på sitt modersmål, om eleven behöver det.

Möjligheten till tvåspråkig undervisning

Huvudman får anordna delar av undervisningen i grundskolan på andra språk för elever som har ett annat språk än svenska som dagligt umgängesspråk med en eller båda vårdnadshavarna. Under den sammanlagda tid som tvåspråkig undervisning anordnas får högst hälften anordnas på umgängesspråket. När det gäller tvåspråkig undervisning är reglerna samma för alla språk.

Skolförordningen (2011:185) 9 kap 12–13§§ innehåller bestämmelser om tvåspråkig undervisning. Förordningen om försöksverksamhet med tvåspråkig undervisning i grundskolan årskurserna 7–9 (SFS 2011:421) gäller till den 1 juli 2015.

Sameskolan och samisk undervisning för samiska barn

Samers barn, men även andra barn (om det finns särskilda skäl), får fullgöra sin skolplikt under år 1 till 6 i sameskolan. I sameskolan ska undervisningen ges på svenska och samiska. Ämnet samiska ska förekomma i samtliga årskurser. De kursplaner som regeringen har fastställt för grundskolan gäller också för sameskolan. Det finns en särskild kursplan för samiska som även ska användas vid modersmålsundervisning i grundskolan. En huvudman får anordna integrerad samisk undervisning för samiska elever vid sin grundskola efter godkännande från Sameskolstyrelsen. Med samisk undervisning avses undervisning med samiska inslag.

Skolförordningen (2011:185) 9 kap. 12 §.
Läroplan för sameskolan samt förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall. (Lgr 11)

Särskild utbildning i judiska studier

Utbildningen syftar till att öka möjligheterna för elever i grundskolan som tillhör den nationella minoriteten judar att fördjupa sina kunskaper om sin minoritets kultur, historia, traditioner och religion. Utbildningen ska dock vara öppen för alla elever. Ämnet judiska studier ska omfatta judisk kultur, historia, traditioner och religion. Elever på den särskilda utbildningen ska som språkval erbjudas undervisning i hebreiska och jiddisch.

Förbud mot diskriminering och kränkande behandling

De nationella minoritetsgrupperna har på olika sätt och i olika utsträckning levt marginaliserat och segregerat. Idag är situationen annorlunda men många möter fortfarande fördomar och negativa attityder. Arbetet mot kränkande behandling är en viktig del av förskolor och skolors demokratiska uppdrag. Från den 1 januari 2009 gäller en ny diskrimineringslag och frågor som rör kränkande behandling finns nu i skollagen. En konsekvens av de två lagarna är att skolorna ska ha en likabehandlingsplan enligt diskrimineringslagen och en årlig plan mot kränkande behandling enligt skollagen.

■ Diskrimineringslagen (2008:567)

Skolinspektionen har tillsynsansvar

Skolinspektionen kontrollerar att skolhuvudmännen följer de lagar och andra bestämmelser som gäller för verksamheten. Inom ramen för inspektionen och i Skolverkets uppföljning uppmärksammas regelbundet huvudmännens arbete med och för de nationella minoriteterna.

Skolverket stödjer och informerar

Skolverket informerar på sina webbsidor om nationella minoriteter i förskola och skola. Skolverket har bidragit till utveckling av läromedel bl.a. en antologi med texter ”Tio pinnar i luften”. Det är en bok med texter på alla nationella minoritetsspråk och på svenska. Skolverket arbetar också med att stödja utvecklingen av modersmålsundervisningen med hjälp av informationsteknik. I samband med detta har bl.a. distanskurser och webbsidan Tema Modersmål skapats.

Sammanfattning av kommunens och skolans skyldigheter

- ansvarar för att varje elev efter genomgången grundskola har kunskaper om de nationella minoriteternas kultur, språk, religion och historia.
- krav på sig att informera om minoriteternas rättigheter när det gäller utbildning
- skyldig att anordna modersmål i förskola och modersmålsundervisning för de nationella minoriteterna enligt bestämmelserna om denna
- ska skydda och främja de nationella minoritetsspråken och sak även främja de nationella minoriteternas möjlighet att behålla och utveckla sin kultur i Sverige
- övergripande ansvar för att diskrimineringslagen efterlevs och därmed också ansvar för eventuella skadeståndskrav

ATT LÄSA...

- ▶ Allmänna råd och kommentarer för att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling (best. nr. 09:1134)
- ▶ Information från Barn- och elevombudet till elever och föräldrar <http://www.skolinspektionen.se/sv/BEO/>
- ▶ Länsstyrelsen och Sametingets har uppföljningsansvar av minoritetspolitikens genomförande. <http://www2.lansstyrelsen.se/stockholm/sv/manniska-och-samhalle/nationella-minoriteter>
- ▶ Webbplats för de nationella minoriteterna <http://minoritet.se>
- ▶ Skolverkets webbplats om nationella minoritetsspråk i skolan <http://www.skolverket.se/sb/d/3983>
- ▶ Skolverkets webbplats Tema modersmål om nationella minoritetsspråk <http://modersmal.skolverket.se/index.php/nationella-minoriteter>

Beställningsadress:
Fritzes kundservice
10647 Stockholm
Telefon: 08-6909576
Telefax: 08-6909550
E-postadress: skolverket@fritzes.se

Beställningsnummer: 07:1002
ISBN-nummer 978-91-85545-26-1
Uppdaterad 2011-07-01
Grafisk formgivning: Typisk Form designbyrå
Illustrationer: Tobias Flygar
Tryck: Elanders 2011

Skolverket

www.skolverket.se